

SENSE JOAN FUSTER
Isidor Cònsul

L'èxit dels Jocs Olímpics i la profunda reconversió de Barcelona han convertit l'any 1992 en una data mítica per a la ciutat i, evidentment per a Catalunya. Per això no costa gaire d'imaginar que 1992 serà vist, anys a venir, amb el mateix respecte i admiració que fins ara es reservava a 1888 i a 1929, anys de les dues Exposicions Universals de Barcelona. Per un altre costat i ultra les reformes urbanístiques que l'han millorada i modernitzada, les olimpíades han permès l'embranchida d'una enèrgica projecció internacional de la ciutat. Barcelona ha estat un punt de referència en el món i s'hi ha destacat per una impecable capacitat organitzativa, per la calidesa esmerçada en l'acolliment dels foravinguts i per haver reeixit a presentar una síntesi harmònica d'esport i de cultura. Això ha permès de projectar, vora el nom de la ciutat, algunes coordenades culturals que han accentuat, davant del món, els trets diferencials d'una llengua i d'una tradició literària pròpies.

En el fil d'aquesta mateixa argumentació, el Centre Català del PEN organitzà a Barcelona, mesos abans dels Jocs, el "57è Congrés Mundial del PEN Club". Durant tota la setmana de Sant Jordi, el congrés reuní més de setanta centres del PEN Club i aplegà prop de quatre-cents escriptors d'arreu del món convidats a reflexionar sobre "La literatura i els llenguatges literaris al llindar del tercer mil.lenni" i "L'escriptor i la nova Europa". Entre les plomes més conegudes que hi concorregueren hom pot fer esment de Margaret Atwood, Yehuda Amichai, György Konrád, Claudio Magris, Nelida Piñon, Jacques Roubaud i Tom Sharpe. Amb motiu del congrés es publicà un volum d'homenatge a Ma. Aurèlia Capmany, antiga presidenta del PEN Català, i una història de l'entitat a cura de Josep S. Cid, El Centre Català del PEN. 70 anys d'història (1922-1972).

Un mes abans, entre el 24 i el 26 de març, "L'Associació d'Escriptors en

Llengua Catalana" i el "Centre Català del PEN" havien organitzat, a la Universitat de Barcelona, un col.loqui per estudiar diferents aspectes de l'obra de Ma. Aurèlia Capmany i de Montserrat Roig. Fou el primer d'un llarg rosari d'actes d'homenatge a ambdues escriptores que ha anat puntejant el decurs de l'any i que s'ha concretat, sovint, en forma de llibre miscel.lànic: Maria Aurèlia Capmany i Farnés (1918-1991), Un lloc entre els vius (Homenatge a Maria Aurèlia Capmany) i A Montserrat Roig en homenatge. Actes, tots, d'entranyable recordança i que emfasitzen fins a quin punt la mort d'ambdues escriptores colpí els estaments culturals del país. Just el dia que feia l'any de la mort, Edicions 62 publicà la darrera obra de Montserrat Roig, Un pensament de sal, un pessic de pebre, recull dels articles publicats al diari AVUI, entre 1990 i 1991.

Per a 1992, la incerta glòria d'encapçalar la nòmina dels escriptors traspassats correspon a un homenot cabdal de la literatura de postguerra, Joan Fuster (1922-1992). La seva mort, a més de suposar la pèrdua de l'assagista més subtil i lúcid de la nostra literatura, defineix, també, la desaparició d'un intel.lectual dels que prestigien, ells sols, una cultura. Malauradament, no ha estat l'únic escriptor que ens ha deixat. L'any començà amb la mort de Joan Teixidor (1913-1992), poeta d'intensitats i continuà amb la d'un erudit polièdric, Enric Moreu-Rey (1917-1992) savi de la toponímia i l'onomàstica. Després, la vella dama s'ensenyorí de tres vides encara joves i passà comptes abans d'hora a Valerià Pujol (1952-1992), a Joan B. Mengual ("Isa Tròlec"), (1945-1992) i a David H. Rosenthal (1945-1992). En el traspàs de Valerià Pujol i d'"Isa Tròlec", la mort agermanà dos transgressors de l'exercici literari i dos experimentadors contundents del llenguatge. L'òbit, finalment, de D.H.Rosenthal suposa la pèrdua del puntal més consistent en la projecció de la literatura catalana en llengua anglesa, de la qual fou un traductor primmirat i entusiasta.

LA NARRATIVA

El tomb per la novel·lística pot començar amb la certesa d'una doble bona nova: la presentació d'una obra inèdita de Llorenç Villalonga, La bruixa i l'infant orat i, per un altre costat, el projecte d'edició de les Obres Completes de Tísner encetat amb els volums Novel·les I i II (556 Brigada Mixta i Les dues funcions del circ/ Paraules d'Opton el vell i Prohibida l'evasió). També s'ha recuperat un altre inèdit, Tants interlocutors a Bassera, de Manuel de Pedrolo, una novel·la de 1960, molt revisada per l'autor tot i ser arraconada per causes que es desconeixen. Tot plegat diria que és una bona entrada per continuar amb l'afirmació que 1992 ha peixat una de les anyades de més qualitat dels darrers temps en la novel·lística catalana. I en parlar d'una anyada important, l'afirmació s'adreça a la impecable qualitat d'un gruix de novel·les i també a la varietat de formes i estils conreats. Si comencem, per exemple, per la banda del gènere, no costa gaire d'afirmar que Hotel Europa, de Vicenç Villatoro, és una bona novel·la d'espionatge, de la mateixa manera que Joana E, de Ma. Antònia Oliver, té una gran dignitat com a melodrama o novel·la rosa. I totes dues funcionen amb l'excel·lent correcció de les obres que enalteixen la literatura de gènere. Altres títols de la mateixa flaca, potser més convencionals i prims, són les novel·les policíiques de Margarida Aritzeta, El cau del llop i de Solé Serrat, El fill de la Lola, o l'enginy dels exercicis eròtics de Pep Bras a Orgasmes escabrosos.

Enllà del gènere i entre la novel·lística de més entitat, és pot parlar de Càmfora, de Maria Barbal, i de La galeria de les estàtues, de Jesús Moncada. Totes dues novel·les participen d'un plantejament rural poc o molt mític, contrabalançat amb profundes incursions en paisatges urbans. Dues obres de plantejament tràgic que se situen, a més, en un marc cronològic similar de finals dels cinquanta i de la dècada dels seixanta. Càmfora es una tragèdia en sentit profund i sense cap altra implicació que la de tipus psicològic. A

La galeria de les estàtues, en canvi, el dibuix tràgic té connotacions polítiques i punts de connexió amb la guerra civil espanyola. Són dues mostres de bon ofici i un model de ritme, equilibri i acabats. En un context similar d'alternança rural i ciutadana, però amb diferències respecte de les dues novel·les esmentades, es poden assenyalar La cavalleria impossible, de Joan Rendé, i L'instint, de Sergi Pàmies.

Per un altre costat, 1992 ha estat l'any del retorn de Terenci Moix al conreu del català i de la publicació d'El sexe dels àngels, una novel·la aparçada més de vint anys que satiritza de manera sagnant la vida cultural barcelonina de finals dels seixanta. Es també una mostra d'ofici i entitat, com ho són, tanmateix, El sol de la tarda, de Robert Saladrigas, una novel·la que no pot negar un deute cinematogràfic amb Ai no corrida (L'imperi dels sentits, 1976) de Nagisa Oshima; La japonesa, de Jordi Coca, obra arriscadíssima pel tema que s'hi tracta i pel punt de vista emprat; Paradís d'orquídies, de Gabriel Janer Manila, una obra poemàtica, d'una bellesa compulsiva i en la línia que assenyala la metàfora del títol, i Les veus de la família, d'Ignasi Mora, model de sobrietat i de contundència narratives. El repertori narratiu de l'any encara es pot arrodonir amb els trencats alts i baixos de la tirallonga que segueix: Punt de fuga, de Carles Casajoana, La vida perdurable, de Gabriel Galmés, Vermell i passa, de Josep M. Espinàs, Full de dames, de Pep Subirós, L'àngel de l'abisme, de Francesc Sales, Morir a Tel Aviv, de Jaume Boixadós, Greuges infinits, de Ma. Mercè Roca i Amors Maleïts, de Jordi Mata.

Quant a la narrativa curta, l'any ha tingut la particularitat d'un nom propi, Pere Calders, que ha estat notícia per quatre campanades successives: l'han investit Doctor Honoris Causa a la Universitat Autònoma de Barcelona, ha rebut la Medalla al Mèrit Artístic de l'Ajuntament de Barcelona, ha publicat un nou recull de contes, L'honor a la deriva, i ha vist la sortida del cinquè

volum de les Obres Completes.

Prop de la innegable qualitat del mestre Pere Calders es pot arreglar la contundència d'Històries perverses, d'Isabel-Clara Simó, les dues narracions de solitud, absència i desarrelament de Miquel Bauçà a El vellard. L'escarcellera i les variacions sobre amor i mort d'Antoni Tàpies-Barba a Des de l'ombra, en el mateix llindar de sofriments i malalties que Joaquim Soler ha teixit en el tramat A una sola veu. La nòmina del conte i de la narrativa curta es pot arrodonir amb la novetat dels relats de Xavier Bosch, Jo, el simolses i d'Isabel Joven, Per l'altra orella, sisplau..., amb l'estrena narrativa del fins ara poeta Jaume Subirana, No som perfectes, la continuïtat de Màrius Serra a Contagi, d'Antoni Dalmases, La infinitud dels parcs, i amb el regust un punt decebedor de volums com ara Amb olor d'Àfrica, de Miquel de Palol, La teva noia, de Maria Jaen i Joc de dames, de Maria Fullana.

POESIA, ASSAIG, ERUDICIO I PROSES VARIES

La primavera de 1992 esclatà amb una inusual florida de festivals poètics. Al costat de l'Internacional de Poesia que tradicionalment s'organitza entorn de la Fira del Llibre, aquest any cal comptar-ne dos més en el marc del Congrés Mundial del PEN Club i un altre de nou, el Festival de Poesia Catalana, en l'àmbit d'uns renovats i polèmics Jocs Florals de Barcelona. I encara s'hi pot afegir la torna de la lectura que féu Octavio Paz com a escriptor convidat per la Institució de les Lletres Catalanes.

La polèmica dels Jocs Florals es produí a propòsit d'una discutible modernització del certamen i, sobretot, quan es féu públic que el poema d'Alex Susanna que s'hi havia guardonat no era, en termes estrictes, inèdit. La renovació fou encomanada a Joan Margarit i, en essència, ha consistit en la reducció dels tres premis tradicionals a un únic guardó, la Flor Natural, a un augment substantiu de la dotació econòmica, a convidar-hi poetes reconeguts i de prestigi perquè arriquin a competir-hi, i a emmarcar-ho tot plegat en

un Festival de Poesia.

Abans d'encetar l'itinerari pels llibres més significatius de l'any, cal accentuar l'homenatge, fet a Mallorca, a Josep Ma. Llopart i l'avinentesa de dues efemèrides vinculades a la poesia. A començaments de maig hom recordava els vint anys de la mort de Gabriel Ferrater i, a finals d'any, els cinquanta de la de Màrius Torres. A Lleida, el cinquantenari de Màrius Torres s'ha recordat amb nombroses actuacions, algunes de les quals han pres forma de llibre: una edició facsímil de la primera edició de la seva obra poètica (Màrius Torres, Poesies. Quaderns d'Exili. Coyoacan. Mèxic, 1947) i la publicació de la guia de lectura Invitació a Màrius Torres, a cura de Margarita Prats.

L'homenatge a Josep Ma. Llopart fou convocat per una vintena d'entitats i comptà amb una àmplia programació d'activitats. Sobretot, mirà d'enaltir la qualitat del poeta i de remarcar la feinada exemplar d'un escriptor compromès, de sempre, amb la llengua i la cultura del país. Com a poeta, Josep Ma. Llopart ha contribuït a la lluentor de l'any amb la publicació del volum Spiritual, una mena d'intensa antologia íntima i com un recull que anuncia el final de trajecte. De la resta de la producció poètica de 1992 sobresurt el magnífic poemari de Francesc Parcerisas, Focs d'octubre, la intensa i original exploració artística de Feliu Formosa a Per Puck, el canvi de registre de Jordi Pàmias a L'alegria velada, la maduresa d'Antoni Puigvert a Curset de natació i l'esforç de reeixida concentració dels "haikús" de Miquel Desclot a El llevant bufa a ponent. A un altre nivell cal considerar el llibre de Miquel Bauçà, El crepuscle encén estels, el nou lliurament de David Jou a Urpes de fumera, el poemari de Miquel Angel Riera, El pis de la badia, el volum de Lluís Alpera, L'emperadriu d'Orient, i els llibres de Vicent Andrés Estellés (Mare de terra), Antoni Clapés (Trànsit), Jordi Ribas (El motí de les delícies), Montserrat Rodés (Riu d'arena), Jaume Pérez Montaner (Màscares), Xulio Ricardo Trigo (Llegenda), Vicenç Llorca (L'amic desert) i Jordi Gabarró (Tot és caduc). En

el procés que agermana pintura i poesia trobem el nou volum de Perejaume, Oli damunt paper i el de Gabriel Planella, Roda. Finalment, entre les panoràmiques antològiques i reculls d'obra completa, cal esmentar l'Obra Poètica de Simona Gay (1898-1969), a cura de Miquela Valls, Vae victis, de Marcel Pey, Tria personal 1973-1987, de Joan Navarro i l'antologia Somnis i runa, de Narcís Comadira.

L'apartat de l'assaig i de la prosa no de ficció ha de començar amb una referència a les edicions de Temps, records, de Joan Oliver, a cura de Miquel Bach, i d'Indignacions i provocacions de Just Cabot, a cura de Valentí Soler. El primer reproduïx el text de Pere Quart que fou premiat a Sabadell el 1960 i que el mateix poeta havia divulgat posteriorment de manera dispersa. En el segon cas es tracta d'una recopilació dels articles de més entitat del mític periodista que fou Just Cabot (1898-1961). També mereixen un èmfasi especial la segona part del dietari memorialístic d'Oriol Bohigas, Dit o fet (Dietari de records II), la contundència lingüística de Llibre de Durham, de Miquel Desclot i les reflexions de Ramon Guillem a La cambra insomne. Així mateix cal comptar les pseudo-memòries de Joan Perucho, Els jardins de la malenconia i el curiós Inventari de jubilacions, de Josep Ma. Espinàs. Des d'una perspectiva més historicista, s'ha de parlar de l'estudi de la repressió cultural al País Valencià: Temps de quarantena (1939-1959), de Josep Ballester i del polèmic assaig de Miquel Porta Perales, Camaleons i numantins. I apuntar, finalment, que també el debat literari d'actualitat ha trobat el seu ressò en el volum 70-80-90 d'Alex Broch, Francesc Calafat, Oriol Izquierdo, Josep Ma. Lloró i Josep Ma. Sala-Valladaura.

Com ja és habitual des de tres o quatre anys enrere, s'han multiplicat els llibres de temàtica lingüística que allargassen i reiteren -potser en excés, a hores d'ara- el debat sobre el model de llengua. De la collita de 1992 es poden destriar dos llibres més per deixar als prestatges de les escaramusses

entre "lights" i "heavys": El barco fantasma (1982-1992), del Grup d'Estudis Catalans i La violació del català, de Maria-Lluïsa Pazos. Es una guerra sorda que amenaça de no parar fins que l'únic àrbitre que pot decidir, la Secció Filològica de l'I.E.C., no exerceixi de manera més concloent l'autoritat que li correspon. Vinculat amb el mateix debat hi ha el llibre de Joan Martí i Castell, L'ús social de la llengua catalana i, amb uns altres plantejaments, les obres Un horitzó per la llengua, d'Isidor Marí, La llengua nacional de Catalunya, de Joan Colominas, Identitat i contacte de llengües a Barcelona, de Kathryn A. Woolard, Un nom per a la llengua. El concepte de llemosí en la història del català, d'August Rafanell, i Episodis d'història de la llengua catalana, de Joan Solà.

Per la banda de l'erudició i els estudis literaris sembla oportú de remarcar tres aportacions sobre literatura medieval: La festa d'Elx i els misteris medievals europeus, de Francesc Massip, Els cards i el lliri. Una lectura de l'Espill, de Rosanna Cantavella i Teoria i pràctica de la literatura en Ramon Llull, de Lola Badia. Pel que fa a la literatura contemporània, es pot posar l'accent en la continuada presència d'estudis sobre Jacint Verdaguer, Carles Riba i Salvador Espriu. Del primer, Narcís Garolera ha fet conèixer el segon volum d'Excursions i viatges i Llorenç Soldevila ha publicat un magnífic recull d'itineraris, Jacint Verdaguer. De Carles Riba s'ha publicat el cinquè volum d'Obres Completes /5. Narrativa i l'estudi de Manuel Balasch, Carles Riba, poeta i humanista cristià. De Salvador Espriu, finalment, els estudis de Josep Grau i Colell, Invitació a la poesia de Salvador Espriu, de Joan Prats i Sobrepere, Salvador Espriu, missatge personal i de Ma. Isabel Pijoan, Salvador Espriu i Bartomeu Rosselló-Pòrcel, en llunyanies de foc i de llum, fan gruix al costat dels publicats, en anys anteriors per Rosa M. Delor i la mateixa Ma. Isabel Pijoan. També han continuat els estudis biogràfics sobre Mercè Rodoreda de qui ha sortit una tercera aproximació, potser la més fiable,

a cura de Carme Arnau. Quant a la publicació dels volums miscel·làtics, cal remarcar els tres volums de la Miscel·lània Sanchis Guarner, les Actes del sisè col·loqui d'estudis catalans a Nord-Amèrica i Homenatge a Jaume Vidal Alcover. El panorama es pot arrodonir amb l'obra de Vicent Alonso, La trajectòria intel·lectual d'Ernest Martínez Ferrando i l'estudi de Maria de la Pau Janer sobre literatura popular, Les rondalles del cicle de l'espòs transformat.

LA SALUT EDITORIAL. POLEMÍQUES, HOMENATGES I CLOENDA

De temps enrere, la salut del negoci editorial català és precària i la seva migradesa s'ha manifestat novament en la presentació, el mes de març, de l'Anàlisi estadística de la producció editorial en català 1990. La crisi, o el fet que no es visqui en el moment més òptim, no ha espantat però les empreses del sector com ho demostren la proliferació de noves iniciatives. "Pagès editors", per exemple, ha endegat, a Lleida, la col·lecció de poesia "Biblioteca de la Suda" i d'un acord entre Eumo Editorial i Cafè Central ha nascut la col·lecció, també de poesia, "Jardins de Samarcanda". Ara bé, no només s'ha enriquit el panorama de la poesia. També ha crescut el del llibre didàctic de les editorials "Bruño" i "La Magrana" que han iniciat noves col·leccions de llibres de suport per a l'escola. En el cas de "La Magrana" també cal assenyalar la novetat d'una col·lecció de guies turístiques.

Per un altre costat, Enciclopèdia Catalana ha comprat "La Galera", una de les editorials emblemàtiques del país, ha continuat fixant una base de col·laboració amb "Columna" i, juntament amb Edicions 62, ha protagonitzat l'acció editorial de més entitat de l'any: el conveni que les ha lligat per entrar, conjuntament, en el complex i difícil sector del llibre de text.

Quant a les polèmiques, i a més de la generada amb motiu de la renovació dels Jocs Florals, es pot apuntar l'endegada per Pere Gimferrer sobre l'estat de la narrativa catalana i, a un nivell més general, l'exabrupte de Mario Vargas Llosa sobre l'empobriment cultural de Barcelona, a causa, segons l'escriptor,

d'una defensa massa tancada dels valors propis: la cultura catalana.

Per la banda dels honors, Joan Triadú fou notícia doble per l'homenatge rebut amb motiu dels setanta anys i també perquè li fou atorgat el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes. I em penso que és important de subratllar que, per primera vegada, el màxim guardó de les nostres lletres va a mans d'un escriptor que, fonamentalment, és i ha estat un crític literari. L'ofici de la crítica acostuma a ser desagratit i poc entés, però cal deixar ben clar que pot ser tan creatiu com el conreu d'altres gèneres. Així ho han demostrat, per exemple, Carles Riba, Marià Manent o Tomàs Garcés. Joan Triadú com a crític literari ha dignificat l'ofici. Ha estat un mestre en el sentit més ampli dels substantiu i l'ha exercit amb la mateixa professionalitat i noblesa de qui escriu una novel·la o poleix tranquil·lament un poema.

Com a punt de cloenda d'aquest resum, em penso que cal lamentar que el centenari del naixement de Carles Soldevila (1892-1967) hagi passat tan de puntetes que pràcticament no s'ha notat. S'ha reduït a la recuperació de la novel·la Moment musical i a un brevíssim homenatge teatral. En una cultura com la nostra no és bo que les efemèrides passin de llarg i Carles Soldevila era massa fi, sagaç i intel·ligent perquè la nostra societat literària es pugui permetre aquesta mena de luxes. El 1993 hi haurà oportunitat d'esmenar la plana perquè els centenaris que es presenten són tot un escamot: J.V.Foix, Carles Riba, Joaquim Folguera i Ventura Gassol, per esmentar, només, els que fan referència al ram de la lletra.

Isidor Cònsul